
ANNO DOMINI MGVIII.

GUNDULFUS

ROFFENSIS EPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA IN GUNDULFUM.

(FABRIC., *Bibl. med. et inf. Lat.* II, 174.)

Gundulfus, episcopus Roffensis ab anno 1077, cujus Codex Bibliorum, superiore anno 1734 in sectione publica bibliothecæ clarissimi viri Hermanni van de Wall, Amstelodani venit. Codex membranaceus magnæ molis, per duas columnas exaratus satis nitide, et hanc in fronte voluminis et partis utriusque notam præselebens : *Prima pars Bibliæ, per bonæ memoriæ Gundulfum Roffensem episcopum. Liber de clauastro Roffensi. Quem qui inde alienavit, alienatum celavit, vel hunc titulum in fraudem delevit, excommunicatus est, ferentibus sententiam episcopo, priori, et singulis presbyteris capituli Roffensis.*

VITA GUNDULFI

EPISCOPI ROFFENSIS,

AUCTORE MONACHO ROFFENSI COÆTANEO.

(WARTON, *Anglia sacra*, II, 273.)

INCIPIT PROLOGUS.

(4) Vitas præcedentium Patrum posteris ad exemplum vivendi transmittere eorum est, qui præclaro præditi ingenio tantum dicere possunt, quantum illi facere potuerunt. Studuerunt illi magni esse magna faciendo; student et isti magni esse magna de magnis scribendo. Unus tamen spiritus est summus; qui et illis magna facere posse, et istis aspirat magna dicere posse. Scripturus igitur Vitam venerandi Patris

A Gundulfi Rovæcestrensis episcopi, Spiritum ipsum imploro summum, qui ei contulit, ut posset facere magna; quatenus et mihi conferre dignetur, ut de tanto Patre referre valeam quæ fecerit magna. Omnia tamen quæ de illo scribere proposui, aut ipse cum eo conversando vidi, aut ab iis qui videre vel ab ipso audire et ipse auditu percepi.

Explicit prologus.

(4) Gundulfi Vitam dedit codex Cottonianus Nero A. 8, longe elegantissimus, Gundulfi ætate parum inferior et picturis miniatis ornatus. Scriptam fuisse

a monacho quodam Roffensi plurima ipsius loca indicant; sequæ cum Gundulfo familiariter conversatum esse auctor in prologo testatur.

INCIPIT VITA.

Fuit in diebus regis Anglorum Willelmi primi vir **B** veraci decrevimus prosequi, dicamus primo quid vitæ venerandæ Gundulfus nomine, Northmannus genere, a puero clericus, deinde monachus, demum episcopus, vitam clericalem monachili conversatione transmutans, vitam monachilem episcopali dignitate decorans. Cujus quia totam ex ordine vitam stylo

clericus, deinde quid monachus, demum quid episcopus egerit, ut de ejus vita imitatione digna ordo quisque sibi decerpatur quod virum Dei sequendo sibi ad imitandum assumat.

PARS I.

Patre igitur Hatheguino, matre vero Adelesia genitus, diocesis Rothomagensem in territorio Vilcasino suo illustravit exortā, litteris, in eadem, cum jam puerili floieret ætate, traditus, et eis, ut illa pati poterat ætas, pro ingenii capacitate imbutus. Cum autem jam grandior factus apud Rothomagum arti studeret grammaticæ, cœpit jam Spiritu afflatus divino multo magis arti utiliori studere, studiosa videlicet intentione perquirere qualiter Deo potissimum posset placere, discens ab eo lectione interna quemadmodum mitis esse valeret et humilis corde (*Matth.* xi, 29). Cumque adhuc esset inter clericos clericus, et in eadem urbe in ecclesia Beatæ Dei genitricis Mariæ clericalibus officiis deditus, cæteris in exemplum factus, formam vivendi se præbuit, multisque religionis tramitem appetentibus sua religione profuit. Guillelmus igitur tunc quidem archidiaconus, futurus autem urbis ipsius Rothomagensis archiepiscopus, videns clericum juvenem, juvenilem ætatem motum senectute venustantem, eum et Manilio archiepiscopo et sibi valde familiarē effecit, et, ut ejus frequenter frueretur colloquio, mensa communi hospitioque recepit. Dulcia namque inter eos sæpe miscentur colloquia, sermo de mundi contemptu proponitur, de æterna beatitudine et beata æternitate disseitur, vitæ præsentis labor pro æternæ quietis recompensatione tolerandus appetitur.

Placet ergo tandem utrisque ut carnis exercendæ gratia Hierosolymam adeant, loca sancta gratia orationum invisant, ut, agnitis locis incarnationis, passionis et ascensionis Dominicæ, dulciori hæc omnia memoria postmodum teneant. Factum est ergo quod dispositum fuerat: aggradiuntur laborem itinere longo. Fatigatur uterque libens, terra marique, discrimine multo. Perveniunt tandem ad Hierusalem terrestrem supernæ patriæ amatores; pro nihilo reputant quidquid passi sunt in via, cum fiunt desiderii sui compotes. Quis autem narrare digne potest, quibus sancti amoris incendiis ipsi adoraverunt in locis ubi steterunt pedes Domini (*Psal.* cxxxii, 7), quibus desiderii ipsi intuiti sunt in terris ubi conversata est corporaliter salus humani generis (*Baruch* iii, 38), quam dulcia oscula **D** impresserunt in loco ubi crucifixus est Dominus, ubi mortuus et sepultus, ubi demum ascendit in cœlum?

Impleto itaque sanctæ voluntatis proposito, in redeundo geminatur fatigatio. Occurrunt enim illis sicut in eundo difficiles viarum transitus, et, ut tunc temporis erat, horrendas formidabant Sarracenorum insidias. Intolerabiles etiam corporis patiebantur infirmitates, et nunquam securitatem habendo, nullum locum vel tempus sine timore multo transibant. Contigit autem ut, illis laborantibus in via, Gundulfus tanta afficeretur corporis et lassitudinis molestia, ut neque pedibus stare neque cum sociis

A suis amplius incedere posset. Unde eo inscienter relicto, longius progrediuntur commeantes, et, quodam monte ob nimiam arduitatem difficulter ascenso, paululum quieverunt. Ubi quidam nobilis, qui cum eis comitabatur, Gundulfi reminiscens, quod eum solum reliquissent, graviter ingemuit, et veloci cursu rediens, illum omni solatio destitutum et languore turbatum et quasi proxima vicinitate mortis afflictum invenit, et nullam eundi vel standi virtutem habentem in humeris suis imponens, memor misericordiæ et totius honestatis, asperitate montis iterata cum gravi labore ad consodales reportavit. Deinde, illum superna clementia respiciente, in brevi convaluit, et omni post tempore illum venerabilem virum, qui ei opem adiutorii impenderat, digna **B** compensatione chariorem in vita sua habuit.

Item aliud inter cætera terræ marisque pericula unum cæteris omnibus gravius eis imminuit; quod eis tamen vitæ immutandæ occasionem per Dei, ut creditur, providentiam dedit. Cum enim per longa maris spatia incerto, ut sit, ferrentur navigio, gravissima in eos tempestas irruit, turbine ventorum et fluctuum navim omni ex parte, compage jam fere soluta, concussit, mortis metum velut jam imminere summio terrore omnibus incensit. Quid plura? Morte jam, ut creditur, instante, ad vota confugitur, et, ut eis Domini pietas tranquillitatem aeris reddere dignaretur, integram inceptæ religionis perseverantiam promittentes, docente timore et amore Dei, Gundulfus et archidiaconus ex voto monachatum **C** cunctis mundi deliciis præferunt, et fiunt ex devota pronissione monachi, qui habitu manent adhuc, sed non sponte clerici. Facto igitur voto cadit maris tempestas, redit serenitas, venit ad terram, reditur in patriam.

PARS II.

Differente autem archidiacono reddere votum, quod tamen Cadomi postmodum solvit, Gundulfus Becci religionis veste induitur, monachalis vitæ rudimentis sub Herluino abbate et Lanfranco priore imbuitur, et inter perfectos jam ab ipso initio monachos computatur. Erat enim vir obedientiæ multæ, abstinentiæ magnæ, orationis assiduae, compunctionis præcipuæ, ut, si ejus attenderes oculos lacrymis **D** diffluentes, duos esse diceres fontes rivulis affluentes. Qua nimirum compunctionis virtute, qua se mactabat in oratione, in missarum celebratione, ita in monachatu, ita postmodum in episcopatu, ita minoribus, ita majoribus factus est admirabilis ut quasi propheta haberetur in terris, ab omnibus honoraretur, ab omnibus Dei servus diceretur. Factus est autem et ecclesiæ Beatæ Mariæ Becci custos et sacrista; unde et ejusdem semper intemeratæ Virginis familiarior factus est et symmista. Eo enim factus est in oratione devotior quo et commissus est locus orationi commodior.

Eodem nihilominus anno Anselmus, quem pro sua sanctitate spectabili et doctrina mirabili postea Cantuariensis pontificatus infula sublimatum vidimus,

Beccum et ipse ad conversionem veniens, tanta Gundulfo est amicitia vinculus, ut se alterum Gundulfum, Gundulfum vero alterum, Anselmum diceret et vocari gauderet. Erat enim illis in Deo cor unum et anima una (*Act. iv, 32*), frequens in spiritualibus collocutio, multa inter colloquendum lacrymarum effusio, mutua ut semper ad altiora conscenderent exhortatio, sancta ut se invicem ad opus Dei praevenirent æmulatio. Anselmus tamen, quia in Scripturis eruditior erat, frequentior loquebatur. Gundulfus vero, quia in lacrymis, profusior erat, magis fletibus rigabatur. Loquebatur ille, plorabat iste. Ille plantabat, iste rigabat. Divina ille proferebat eloquia, profunda iste trahebat suspiria. Christi vices ille, iste gerebat Mariæ. Dixit tamen aliquando Anselmus Gundulfo: *Tunc, ait, cote mea cultrium tuum semper acueri quæris; cote vero tua me meum cultrium nunquam acueri permittis? Dic et tu, quæso, unde proficere possim et ego. Sum etenim, more cotis, in hebetatione multa ob multitudinem peccatorum meorum semper obtusus. Tu vero ad amorem celestis patriæ animum et intentionem tuam ardentem dirigens, in contemplatione Domini jugiter manes acutus.* Dixit et ille bona quæ potuit. Succenduntur ambo, et sic se reficiunt dulcedine superni desiderii. Talis horum confabulatio, talis claustralis conversatio. Procul erat à cordibus eorum vel lingua priorum aut fratrum suorum detractio. Non eos vexabat, ut plerosque multoties solet, cibi vel potus aut vestium murmuratione. Et quia perfecte in vita sua mundi contemptum habentes, Deum studiose, per abstinentiam, etiam licita respuendo, et per sanctarum virtutum exercitia quæsierunt, ideo, sicut credendum est sine ambiguitate, illum veraciter apprehendere meruerunt.

Priori quoque Beccensi Lanfranco omnium eodem tempore nominatissimo adeo charus, adeo familiaris Gundulfus factus est ut cum Lanfrancum Northmannorum nobilis, dux Guillelmus, cœnobio Cadomensi abbatem primum præficeret, hunc pro sua sanctitate et prudentia secum assumeret, secum duceret, secum in ejusdem cœnobii gubernatione coadjutorem haberet. Cumque et ibi sublimitas virtutum ejus quotidie augmentum caperet, fecit etiam matrem suam carnalem illuc venire, et eam sancto desiderio accensam in monasterio virginum, quod in eadem villa Mathildis ejusdem principis uxor et Anglorum futura regina construxerat, sub sanctimoniali proposito constituit. Illa itaque, in observatione sanctæ regulæ et mandatorum Dei ardentem perseverans, optimo fine in eodem loco vitam conclusit. Et sic idem pater matrem suam, quæ eum pepererat mundo, per religionis habitum et sanctimoniam commendavit Deo.

Denique cum comes idem, Anglia sibi armis subjugata jam, in ea regnaret, et Lanfrancum Cantuariensi pontificatu et totius Angliæ primatu sublimaret, hunc ille in Angliam secum adduxit, et, quia in rebus etiam exterioribus industrius valde erat,

A rei familiaris suæ procuratorem constituit. Fama itaque viri Dei magis ac magis succrescere cœpit tam de illius sanctissima religione quam de prudentissima sæcularium rerum administratione. Tanta enim discretione diei spatia dividebat ut aliis horis ad pedes Domini sederet cum Mariâ, aliis Dominicam cœnam præpararet cum Martha (*Luc. x, 39, 40*). Hanc autem virtutem discretionis bibeat tam ante episcopatum quam in episcopatu semper noscitur habuisse, nunc siquidem divinæ contemplationi, nunc pauperum totus deditus procuratori. Denique cum, tempore quodam, valida fames Angliam totam vehementer oppressisset, ille, pecuniis multis a Lanfranco acceptis, Londoniam adiit, pauperum multitudinem innumeram collegit, et toto famis tempore pie et misericorditer pavit. Fertur autem quia eorum miseriis adeo compatiebatur, ut eorum infirmiora lavaret, lolisque postea manibus statim missam decantatum ireret, ut eorum recollectione recenti semetipsum acrius inter missam cruciaret. Cum autem tanta curâ esset illi in pauperum sedula administratione, aut impedimentum in procurandis rerum executione, sive locus decisset ubi ab hominum conspectibus segregatus orationibus et lacrymis in præsentia Dei more solito seipsum mactare posset, accepta noctu candela, quasi ad videndum equos suos utrum bene procurati essent procedebat; et super præsepe eorum residens, aut in aliquo angulo sese occultans, quod in diurna luce ante intuentium oculos non poterat aut nolebat, tanto ardentius quanto secretius in cœlo reponebat sudores sui laboris, orationum singulibus et dulcissimæ compunctionis imbribus irrigatos.

Hoc in tempore peccatis exigentibus contigit in ecclesia Christi Cantuariæ quemdam e fratribus mente excedere; et perverso spiritu plenus, a sensibus humanis in verbis et factis alienus factus est. Cumque, vinculis astrictus, dentibus strideret et in multis se inordinate haberet, dicebatur illi a fratribus: *Tace, miser, et ab insania tua quiesce. Et si non vis propter nos, dominus Gundulfus jam veniet, et immoderatos tui corporis motus et linguæ compescet.* Ast ille: *Estne, inquit, ille Gundulfus qui die et nocte lacrymis suis et orationum suarum stimulis me exacerbabat? qui in missarum frequenti celebratione et jejuniis et multa carnis suæ contritione corpus suum crucians, operibus meis et voluntati indesinenter contrarius existet? Ille me persequitur; ego utique persequar illum: et unde modo gloriatus, in proximo damnus sibi grave consurget.* Quibus sibi relatis, non enim is interfuit, vir venerandus armis justitiæ vitam suam muniens, contra castra spiritualis nequitie robustissime restitit, et licet ei quadam die, inter missarum sacra solemnia, corruente calice, turbatio gravis acciderit, nunquam a laudibus Dei vel gratiarum actione cessavit. Sed quia hoc ex promissione maligni et sua negligentia credidit evenisse, quasi antea nihil in servitio Dei egisset, et rudimenta cœlestis vitæ quasi tunc primum inchoasset, sese

pius solito in lacrymis et aliis sanctis laboribus A gravissime afficiens, inde crevit ad cumulum sanctæ celsitudinis; unde fraudis inventor eum præcipitare voluit in barathrum confusionis. Nam idem infirmus per B. Dunstanum sanatus postea fuit, et Gundulfus in sancto proposito infatigabiliter perseveravit.

In illis diebus vir clarus in doctrina et religione Becci manens Anselmus, audiens vitam et nobilitatem actuum Gundulfi, antiquam amicitiam renovando misit illi epistolas; quas quicumque audierit, ex testimonio et auctoritate tanti viri lucidissime dignoscere poterit quis inter eos sancti amoris affectus, vel qualis vita Gundulfi exstiterit. Et ut ad notitiam audientium odor sanctæ societatis eorum gratanter fragrans resplendeat, placuit quasdam ex illis in hoc opusculo interponere in verbis istis :

« (2) Domino reverendo, fratri charissimo, domno Gundulfo frater Anselmus, salutem. Cum tibi propono scribere, » etc.

Item misit ei aliam epistolam, quæ de promptuario sacræ dilectionis effluens, mentem Gundulfi contra fallaciam inanis gloriæ, quæ interdum sub pallio sanctarum virtutum fraudulenter se ingerit, spectabili monitione munivit in hæc verba : « (3) Gundulfo Anselmus. Ideo tam amicus tam amico salutationem meam tam breviter prænotare volui, quia sic dilectus sic dilecto affectum meum opulentiùs intimare non potui. Quisquis enim, » etc.

Item, quia illum in orationibus assiduum esse sciebat, misit illi idem cœleste organum, scilicet Pater Anselmus, quas ipse divino afflatus Spiritu composuerat, tres de B. Maria orationes seu potius meditationes, et qualiter in illis meditando studere deberet, insinuat, dicens : « (4) Domno Gundulfo, frater Anselmus, quod Gundulfo Anselmus. Non est opus, » etc.

Istis auditis intelligat lector quantum dilectionis vinculum istos Patres in unum conjunxerit, et qualis fuerit in præsentī vita eorum in terrenis negotiatio.

PARS III.

Qualiter vero Gundulfus pontificali cathedra sublimatus fuerit, quoque modo pontificando vixerit, quove sine deficiendo Ecclesiam sibi commissam tristem reliquerit, jam hinc, ut possumus, enodare conemur. Lanfranco igitur ecclesiasticæ dignitatis summum apicem in Anglia tenente et sapienter administrante, Rovecestrensis Ecclesia suo est pastore

destituta, defuncto Ernosto episcopo (5), qui monachus Sewardi et ipsi monacho in episcopatum quidem successerat, sed in eo anno tantum dimidio vixerat. Volens autem pontifex, ut ex more antiquorum in Ecclesia Roffensi monachus succederet monacho, cogitare cœpit quem potissimum monachorum eligere posset, qui hoc onus sibi injunctum portare valeret. Cogitanti tamen Gundulfi citius occurrit sanctitas, quæ jam certis experimentis satis ei fuerat approbata. Hunc ergo, halito cum sapientibus consilio, ad pontificatum elegit, et ut ejus electioni rex assensum præberet, ipsum transmarnas ad partes ad regem direxit. Gaudio autem rex repletus non modico, quia occasionem Dei hominem exaltandi invenerat, de cujus sanctitate jam ad eum B satis clara fama pervenerat, pontificis petitionibus justis libens assensum præbuit, et honore pontificali virum Dei dignissimum judicavit.

Accepta igitur, Lanfrancus, auctoritate regia, præsules convocat, primores Roffensium mandat, regis et suam voluntatem omnibus pandit, omnibus assensum præbentibus et gaudentibus, fidelem domui Dei dispensatorem consecrando constituit. Non fuit obtinendi potestas, cum eum urgeret regis magni et præsulis tanti auctoritas. Vox se indignum clamantis opprimitur, cum quo se clamat indigniorem, eo dignior acclamatur. Ordinatur itaque vir vere dignissimus episcopatu Gundulfus in ecclesia Dorobernensi, duodecimo Kalendas Aprilis, anno ab Incarnatione Domini millesimo septuagesimo septimo, undecimo vero adventus Northmannorum in Angliam sub comite Guillelmo, rege postmodum Anglorum nobilissimo. Consecratus autem ex more, propriam tendit invisere sedem; tripudiantibus turbis Roffensem ingreditur urbem, pontificali sedi inthronizatus inducitur, præsul omni veneratione ex eo habetur.

Redduntur et ei denique possessiones quedam Roffensis Ecclesiæ, quas, præsulantibus antecessoribus suis, Lanfrancus in sua tenuerat ditione. Ea vero conditione redduntur ut in ecclesia Roffensi, sicut jam præsul uterque deliberaverat, monachi ponantur. Audierant enim ibi quondam monachos fuisse; unde ad antiqua statuta redentes, monachorum inibi ordinem statuere sanxerunt. Tempore ergo brevi elapso, ecclesia nova, veteri destructa, incipitur, officinarum ambitus convenienter disponuntur, opus omne intra paucos annos, Lanfranco pecunias subministrante multas, perficitur. Igitur perfectis

(2) Exstat inter Anselm epistolas, lib. 1, ep. 4.

(3) Exstat ibidem, lib. 1, ep. 7.

(4) Exstat ibidem lib. 1, ep. 20.

(5) Chronologia Saxonica refert Ernstum Londoniæ a Lanfranco consecratum esse sexto archiepiscopatus sui anno, scilicet inter exitum Augusti anno 1075, et exitum ejusdem anno 1076. Eundem anno circiter dimidio Ecclesiæ Roffensi præfuisse anonymus noster fidem facit. Obiit autem Ernstus Idibus Julii ex fide Obituarii Cantuariensis ms. Consecratus igitur videtur sub initium anni 1076, in concilio Londini in ecclesia S. Pauli celebrato; quod Malmsburiensis (f. 117) anno 1075; Bromtonus

(fol. 97b) anno 1076 habitum dicit; ille annum ab Annuntiatione B. Virginis, iste a Circumcisione Domini exorsus. Anno sequenti Gundulfum Ernosto substitutum esse refert Chronologia Saxonica. Componitur is quidem cum anno 1077 Christi, et undecimo adventus Northmannorum; quem historicus noster consecrationi Gundulfi posuit. Dies autem ab eodem assignatus in feriam tertiam illo anno incidit, adeo ut decimo quarto Kal. Aprilis potius Gundulfus consecratus censerī possit. Dominica enim tertia Quadragesimæ consecratum esse ex infra dicendis constat.

omnibus, quidam ex quinque tantum clericis, qui ibi inventi sunt, ad religionis habitum confluentes, associatis multis aliis, ad sexagenarium et amplius numerum in brevi sub doctrina Patris Gundulfi succrevit monachi. His Gundulfus vivendi speculum, his totius religionis factus est documentum. His virga, puerilia distincte corrigendo; his baculus, senilia misericorditer sustentando, his Martha, necessaria procurando; his Maria, intentæ se formam contemplationis præbendo. Noctu tamen et mane orandi Maria, horis vero aliis Martha specialiter erat. O quantis cum oraret lacrymis Dominicos pedes rigabat! O quanti prudentia cum exteriora disponderet se agebat! Quam larga manu monachorum vel pauperum necessaria procurabat! O quam dulcia oscula in coelestium contemplatione orando figebat! O quam amares singultus in peccatorum suorum recordatione trahebat! Quis ejus oculos vidit fleibus udos? Quis eum gementem audivit, et statim ipse non genuit? Quis ejus vultum lacrymarum suffusione turbatum attendit, et diu aspiciere potuit?

Perfectis igitur omnibus, sicut dictum est, quæ servis Dei apud Rovecestriam manentibus poterant esse necessaria, habito cum sapientibus consilio, idem venerabilis Pater, collecto monachorum et clericorum conventu necnon et copiosa multitudo plebis, cum magna solemnitate accessit ad sepulcrum sanctissimi confessoris Paulini, qui in veteri ecclesia reconditus fuerat, et thesaurum sanctarum reliquiarum ejus in novam ecclesiam transferri et in loco decenter ad hoc præparato reponi fecit. Interim fuit ibi quædam matrona mentis et corporis infirmitate gravi detenta. Quæ promissione facta quod nunquam ulterius crimen quoddam, quo turpiter premebatur, iteraret, si sanitatem recipere posset, meritis B. Paulini sospitati reddita est; sed pactum promissum minime servavit. Nam, ut redit corporis sanitas, subsecuta est citius in vita illius iterati criminis peccata. Tempore denique sequenti pro necessitatibus quibusdam, quibus vir suus impeditus fuerat, cum oblatione sua opem auxilium ab eo quæsitura sanctum Dei adiit. Sed illa, quam interius conscientia turpis fœdabat, ut quadam divinæ indignationis quasi flatu vehementi repulsa, cum sperto munere multum verecunda domum rediit, et non multo post, languore gravi percussa, infeliciter diem expectabat extremum. Sed pius Dominus, qui nullum spernit, nullum a misericordia sua excludit, inspiravit ei gratiam suam; et advocato ad se venerabili Gundulfo episcopo per humilem confessionem reatus sui turpitudinem pandit, perseverantiam emendationis integram in vita sua ex magna cordis contritione promittit. Quid plura? In hac pollicitatione a pio pontifice ovis morbida recipitur, antidotum salubris pœnitentiæ adhibetur, et sic demum perfecta sanitate recepta, cum oblatione sua sancto Dei Paulino humiliter se præsentavit, mentisque

novitate ad munditiam vitæ mutata, non est cum munere a sancto repulsa, sed, gaudio sospitatis manente, ad domum suam alacriter remeavit, gratias referens Deo et pontifici Gundulfo, per cujus consilium a tanto periculo liberata fuit.

Hæc inter audiens suus dilector Anselmus illum pontificio sublimatum esse, ad corroborandum cor illius et contra adversa, quæ interdum mentes prælatorum a quiete interna concutiendo evenire solent, illum volens esse munitum, illi misit epistolam consolatoriam in hæc verba:

« (6) Olim dilectissimo fratri, nunc dulcissimo Patri. » etc.

Item misit ei idem Pater sacre dilectionis aliud indicium in hac epistola. « Suo (7) suus, amico amicus, fratri frater, Gundulfo Anselmus, pro amore felicitatis perseverantiam in sanctitate, pro præmio sanctitatis æternitatem in felicitate.

« En meus Gundulfus, » etc.

Redeamus igitur ad hæc quæ incœpimus de tanto Patre dicere. Laudabilis enim vita ejus omnibus Deum quærentibus potum coelestis dulcedinis suavissime propinat. Dies denique singulis fere diebus celebrare solitus erat missas, quas vter oculum vix sudum habebat. Primam quidem de Domnica aut de Commemoratione B. Mariæ, vel B. Andree, aut alicujus sancti cujus memoriam specialius recolebat, sive pro familiaribus amicis; secundam vero, pro Defunctis; ad quam nullam præter monachos suos et aliquos pueros adesse volebat cæteris recedentibus. Cum autem in directum absque cantu usque post Evangelium, quod ipse legebat, eadem missa diceretur, dicto *Dominus vobiscum*, excelsa voce dicebat *Oremus*. Statim subsequerentur pueri, dulcisona modulatione cantantes offerendam *Domine Jesu Christe*, sive *O pie Deus*. Ipse vero interim in sedili suo sedens, et dulcedini cantus intendens, totus in lacrymas suavitatis Dei solvebatur, et in amorem coelestis patriæ animum figens, erectis ad cælum luminibus plusquam dicere aliquis possit supernæ jucunditatis pabulo mirifice fovebatur. Et hæc prolixius agens, demum surgebat, et quod restabat de missa persolvebat. His autem expletis, locum petebat secretum, in ærois amicum, orationibus suis specialiter deputatum. Habebat in omnibus villis suis, in quibus manere solebat, cellam oratoriam, ubi cum illuc veniret, cubicularius ejus libellum orationum ejus ponebat. Ibi ergo diu orationi vacabat, sicut et ante missas fecerat, nec ab hac orandi sive missas celebrandi vicissitudine usquam vel unquam cessabat. Præterea consuetudo ejus erat, quando aliquam suavem modulationem aut sonitum alicujus dulciter sonantis campanæ sive aliquid hujusmodi [au-tiret], statim ex profundo cordis alte suspirans dicebat: *O quantum est gaudium in cælis, ubi laus Dei jugiter sine offensione æternaliter auditur! Quando humana manus vel li-*

(6) Exstat inter Anselmi epistolas, lib. 1, ep. 69.

(7) Exstat ibidem lib. 1, ep. 35.

qua tantæ sonoritatis consonantiam suo ingenio exprimere potest! Hæc ille. Deinde velociter, si in secreto loco esset, assuetæ compunctionis regulam sequebatur.

Et quid dicemus? Quanta erat ei pura sanctæ venerationis sollicitudo in audiendo vel dicendo servitium Domini. Raro, quando dicebatur secundum nocturnum, sedebat, nisi infirmitas gravis aut lassitudo multa coegisset; et similiter, postquam incipiebant dicere *Laudate Dominum de cælis* usque in finem matutinorum, et hoc idem in laudibus de omnibus sanctis. Cum quanta etiam cordis diligentia et fervore divini amoris relegebat memoriâ Dominicæ passionis? Hanc assidue retinebat in mente. Hanc inutabatur, illigens et domans carnem suam jejuniis multis et interdum acri verberum maceratione. Dicebat etiam nobis: *Quid facimus, fratres mei? Quid dicemus, cum venerit Dominus? Scimus certe quod Dominus noster Jesus Christus ex sola pietatis suæ misericordia nullis nostris præcedentibus meritis, per passionem crucis a morte æterna nos redemit. Hoc ille nobis: et nos, quid illi? Quas vires tanti honoris illi recompensamus? Vulnere quinque pro nobis moriens pertulit, quinque et nos hoc dulcissime in memoria cordis recolendo quotidie flere deberemus. Et, si pro fragilitate nostra, quæ nobis multipliciter corrumpit, toties non possumus, saltem ad minus, in commemoratione illius, quinque lacrymas per singulos dies fundamus.*

In istis laudandus pontifex ducebat dies suos. Pro his ergo omnibus admirabilis, omnibus habebatur amabilis. Dabant ei multa multi, sed et multa dabat et ipse multis. Majora tamen quandoque minoribus pro necessitudine, minora vero majoribus pro charitudine. Minores siquidem ejus munere ditiores, majores vero se fore credebant tutiores. Quis enim anulum vel parvum sibi ab eo collatum digito portavit, et se tutiorem non esse credidit? Quis se illius orationibus commendavit, et non ab eo securus abscessit?

Lanfrancus igitur Dei servum virtutibus audiens succrescere tantis et de ejus sanctitate famam ad usque sidera tolli, gaudio replebatur non modico, quod de ejus contubernio tantum ecclesiæ decus processisset, ejusque ad se sæpius evocati vel sponte venientis libens fruebatur colloquio. Vix autem eum remittebat vacuum; sed nunc cappis, nunc candelabris pretiosis, nunc aliis ecclesiastici decoris ornamentis donatum. Aliquando vero, cum eum vacuum dimisisset et ob hoc commotum timeret: *Timeo, ait suis, ne a nobis episcopus commotus discesserit. Aliquid itaque est ei mittendum, quod illi esse possit acceptum.* Paratis igitur magnis quibusdam donis, ornatu ecclesiæ dignis, ei acceleravit transmittere, mandans humiliter ut B. Andream, cujus vicarius erat, pro eo dignaretur orare. Magnam siquidem in apostolo illo habebat fiduciam, adeo ut, cum per episcopum aliqua dona præcipua mitteret, eum supplex exoraret, ut ante altare

A ejusdem, apostoli, orationem semel Dominicam pro eo cantaret. Dicitur itaque valde Roffensis ecclesia tum præcipue ipsius archipræsulis donis, tum et aliorum oblationibus multis.

Cum autem postmodum tot esset possessionibus ditata ut earum pars quidem episcopo, pars vero monachis sufficere posset, placuit episcopo, placuit et Lanfranco ut episcopus res suas seorsim, monachi vero et ipsi possessiones suas haberent seorsim. Hoc autem ideo maxime factum est, ne quis episcopus superventuro tempore esset, qui monachos non adeo diligens, res eis divisas minuere posset. Quia vero monachi pluribus, utpote jam multi, indigebant, tum quidem pro eorum victus necessitudine et vestitus, tum vero pro hospitem susceptione, sapienter iuris provisum est ut monachi plura, episcopus vero possideret pauciora. Quæ vero plura sunt illa, satis evidenti distinctum est charta in ecclesia Roffensi reposita, regum et procerum nec non et episcoporum Angliæ auctoritate confirmata. Hoc enim ab omnibus obtinere viro Dei facillimum fuit. Nam nullus regum ejus temporibus in Anglia regnandi potestatem habuit, qui non eum offendere timuisset.

Defuncto igitur apud Rothomagum nobilissimo rege Anglorum Willelmo, successit filius ejus Guillelmus in regnum. Hic accepto regno cum multis ob insolitas quasdam infestationes et rerum multarum gravedines onerosus et minus amabilis esset, hunc præ omnibus episcopis venerationi habuit, audiens multorum relatione vitam hominis Dei in studio supernæ dilectionis diu esse probatam. Et si alias quibusdam angariis perturbavit, Patri Gundulfo et ecclesiæ Roffensi omnibus diebus suis benigne pepercit. Et non solum pepercit, sed et larga manu possessiones episcopi multum liberaliter auxit. Hujus speciali amore maneria duo, Hædreham videlicet et Lambetham, primum quidem ut donaretur concessit, alterum vero propria munificentia donavit. Nam Hædreham Lanfrancus archiepiscopus proprio labore et pecuniis acquisitam, non enim ex antiquis possessionibus archiepiscopatus eadem villa erat, favente hoc rege Gundulfo episcopo et ecclesiæ suæ omni post tempore ex integro possidendam concessit. Lambetham vero idem rex donavit ex propria voluntate sua, pro restauratione damni quod ecclesia Roffensis perpessa est in obsidione, quæ in eodem loco facta est, contra Bajocensem episcopum Odonem.

Rex itaque, cum eundem Odonem in ipsa urbe cum aliis maximæ potentæ viris obsideret, quod in eum plusquam civilia bella comiti Roberto favendo movisset, virum Dei tamen et licenter exire et licenter, cum volebat, urbem permittebat intrare. Tanta siquidem ille prudentia inter utrosque medium se agebat ut et obsidentibus placeret et obsessis suspectus non esset. Cur hoc autem, nisi quia tantæ sanctitatis esse credebatur quæ nec obsessis nocitura esset nec obsidentibus? Imo vero

familiaris utrisque, profuturus pro sua religione A credebatur utrisque.

Devictis igitur inimicis suis, idem princeps et cæteri nobiles regni eum nimia veneratione coluerunt, attendentes in eo præcipue nunc Mariæ lacrymosa suspiria, nunc Marthæ laboriosa officia. Quis enim sollicitior fuit post quietem Mariæ et Marthæ laborem exercere? Quis studiosior in membris suis Christum cibo et potu atque vestitu fovere? Sæpe sedens ad mensam, quæ dulciora noverat tangere nolebat, sed iis quos magis indigere didicisset sine mora mittebat. Inquirebat autem studiosius qui essent pauperiores, qui in villa vel extra inveniri possent debiliores. Talis in mensa collocutio, talis de pauperum necessitatibus disputatio. His cibum esumentibus, illis potum mittebat sitientibus. Indigentibus vero utroque misericorditer mittebat utrumque. Propriam sæpe scutellam, cum in ea cibum modice degustando sensisset lautiolem, mittere festinabat cupiam languenti, dicens illum edulio tali se esse digniorem. Quod si qua pauper-cula prægnans vel recens enixa ei nuntiabatur, iis impensius quod necesse erat eorum plangendo miseras largiebatur. Faciebat autem et in aula sua, cum pranderet, singulis diebus pauperes ad minus tredecim refici, præter præbendarios illos quos locis semper alebat diversis. Erat ei et maxima cura nudos vestire, imo ne nudi essent brumali maxime tempore procurare. Multimoda itaque indumentorum genera comparari jubebat, et pro singulorum necessitatibus sexus utriusque pauperibus erogabat. In tantum etiam eorum miseris compassus est ut, quodam tempore, non longe a Rovecestra progrediens, viderit terram spatiosam ferendis messibus aptam, sed arboribus et vepribus occupatam. Hanc, cum esset in possessione monasterii sui, ad utilitatem servorum Dei de infructuosa fructuosam adhibito labore facere disposuit. Et ne expens et quasi vacuus a mercede hujus exercitii apud Deum esse videretur, statuta die, illuc cum suis veniens, fossorum manibus propriis, quas multa abstinentia satis tenues fecerat, humiliter accepit, et primum laborem suscipiens, primos tribulos et spinas pius agricola evulsit. Demde exhortans familiam suam et alios operatores, in brevi per manum ipsorum desiderii sui effectum complevit, sicque ipsam culturam per curam eleemosynarii sui pauperibus semper in posterum possidendam contradidit. Hæc et plurima pietatis opera, sedulus custos domus Domini sui, inopiam patientibus jugiter impendebat.

Igitur temporibus hujus principis, Guillelmi scilicet Junioris, secundo post obsidionem Roffensem anno, Lanfrancus egregius Ecclesiæ Christi doctor, quinto Kalendas Junii de hac vita sublatus, multos et maxime Patrem Gundulfum de sua morte tristes et graviter desolatos reliquit. Suscepit igitur ex præcepto regis et consuetudine Ecclesiæ Roffensis curam archiepiscopatus in iis quæ ad Deum pertinent nominandus præsul, quam etiam Lanfranco

vivente ex jussione ipsius et gratia habuerat. Raro enim per semelipsum aut dedicationes ecclesiarum, aut clericorum ordinationes, seu collectas puerorum confirmationes faciebat, sed dilectum suum Gundulfum mittens pro se hoc fieri amicabiliter præcipiebat.

In illis diebus præerat monasterio S. Augustini Anglorum apostoli vir strenuus abbas Guido. Huic, constructa ex plurima parte ecclesia quam antecessor ejus inchoaverat, placuit ut corpora sanctorum Augustini sociorumque ejus ad excelsiora loca de antiqua ecclesia transferentur. Qui, paratis omnibus quæ tanto ministerio necessaria esse videbantur, plures summæ probitatis viros et specialiter Patrem Gundulfum ad se vocavit; et per ejus sanctitatis operationem quod dispositum fuerat cum maximo tripudio et summa devotione complevit. Hoc tunc temporis in Anglia quasi consuetudinarium erat, ut cum aliquæ præcipue dedicationes aut sanctarum mutationes reliquiarum alicubi fieri deberent, velociter Gundulfus vocabatur, ut per munditiam manuum ipsius tantarum rerum celsitudo tractaretur. Et cum alii pontifices in iis vocationibus vocantium datis muneribus quasi pro gratiarum actione lætificarentur, ipse hoc omni conamine respuens, versa vice vocantium animos sua sæpe munificentia lætificabat.

Post hæc autem, spatio quasi quatuor annorum post mortem Lanfranci transacto, rex Guillelmus gravi infirmitate detentus, omnem fere populum Angliæ desperanda salute vitæ suæ ambiguum reddidit. Venerat eadem tempestate in Angliam, urgentibus quibusdam necessitatibus, Pater Anselmus, de quo superius mentionem fecimus, qui tunc abbas S. Mariæ Becci erat. Videntes igitur episcopi et principes regni periculum imminens regi, et desolationem, nec non et oppressionem Ecclesiarum et maxime Cantuariensis, ut eis in tanto discrimine primatem consiliat, humiliter implorant. Factum est autem, Audit rex eorum consilium, et ipso annuente omnes pariter providente gratia Dei Anselmum eligunt, electum advocant, vocatum, licet totis viribus renitentem, archiepiscopum statuunt. Gundulfus itaque, qui hujus rei voluntarius cooperator existit, desideratam dilecti sui dilectionis in gremio sanctæ suavitatis ardenter amplectens, refrigerium consolationis intimæ, quam multo tempore pro morte Lanfranci perdidit, corde exhilaratus recepit. Quæ autem fuerit vita Anselmi ante episcopatum et in episcopatu, aut quas adversitates vel exsilia pro libertate sanctæ Ecclesiæ acquirenda ut robustissimus miles Domini in tempore suo sustinuerit, quicumque perfecte dignoscere cupit, inscriptus, quæ de ejus vita et admirabili doctrina et sanctitate edita sunt, satis lucide reperire poterit. Nos autem ad propositum redeamus.

Isti igitur Gundulfus et Anselmus gloriosi principes terræ, quomodo in vita sua in principio conversionis suæ Becci dilexerunt se, ita in finibus terrarum

per supernam clementiam junctis episcopatibus suis, non sunt separati. Recedentibus enim aliis episcopis a communione Anselmi propter quasdam discordiarum occasiones, quæ inter ipsum et regni principes ortæ fuerant, Gundulfus dulci o'scquio illi semper et firmiter et fideliter adhæsit, et inter utrosque prudenter se moderans, in cau is eorum, et archiepiscopo omnino fidem servavit, et adversarios ejus nequaquam offendit. Consolatione itaque antiquæ dilectionis percepta, isti supernæ patriæ amatores, quos multo tempore terræ marisque spaciata separaverunt, in unum conjuncti, dulcibus vitæ æternæ colloquiis, quibus se soliti fuerant refovere adhuc in claustro monachi, iisdem se refovere non distulerunt jam in Anglia venerandi episcopi. Sæpius enim in diversis locis convenientes, mutuis se verbis in Dei succendebant amorem: archiepiscopo tamen divini amoris ignem frequentius accendente loquendo, episcopo vero se ad ignem illum accensum propius calefaciente tacendo. Quæsit tamen episcopus aliquando utrum omnibus quæ in ecclesia dicebantur animum archiepiscopus æqualiter intenderet æqualiterve retineret. At ille. *Ego, inquit, omnibus quidem quæ audio hæc retinere volens intendo; sed sæpius fugiunt mentem meam, dum simul omnia capere volo.* Cui episcopus: *Jure utique, inquit, ille amittit omnia, qui omnia concupiscendo amplectitur.* Hoc quasi alludens dicebat. Deinde subiniebat: *Ego autem non omnibus quæ audio æqualiter intendo; sed ex omnibus unum quod mihi magis est cordi eligo, eique studiosius inhærens aliquam ex eo superni amoris mihi du'cedinem elicio. Quemadmodum si cui ægroti plura ciborum genera offerantur, ille autem non omnia sed ea omnibus unum sibi magis gratum veluti pomum esigat, quod degustando remedium aliquod suæ infirmitatis capere valeat.* Et hæc quidem ille. Nos autem qui ejus vitam usu et auditu satis cognovimus, hanc illi semper fuisse consuetudinem frequenter experti sumus. Aliquando enim cum in Ecclesia illud decantari audiret: *Afflicti pro peccatis nostris assidue cum lacrymis expectamus finem nostrum;* vel illud: *Dies illa, dies iræ;* vel aliud simile compunctioni amicum, illico cæteris omnibus omissis ei, quod sibi magis acceptum audierat, solummodo intendebat; oculisque in cælum erectis, bis illud terve vel quater suspirando repetebat; totumque se in gemitus vocesque lacrymosas resolvebat. Videbamus, et in lacrymas vel gemitus saltem solvi et ipsi cogebamur. Quid enim ad populum sermonem faceret? Aliquando interruptibus lacrymis loqui et ipse non poterat, nec populus quidquam aliud quam flere vel gemere illum attendens poterat. Cessabant verba, lacrymæ sermonem explebant. Hoc autem maxime fiebat, cum in festivitate B. Mariæ Magdalensæ de ejus pœnitentia vel lacrymis sermonem ad populum faciebat. Loquens quippe de ejus pœnitentia, populum ad pœnitentiam provocabat. Recitans illius lacrymas, lacrymans et ipse cæteros ad lacrymas succendebat. Hanc quippe

A speciali quodam diligebat amore, hujus memoriam et quotidiana commemoratōne et annuâ semp̄i facere satagebat solemnitate. Quia enim multum peccatorem se esse credebatur, eam quæ multum peccatrix fuerat, quid multum peccatōri magis necessarium esset, magis nosse dicebat, et magis velle misereri credebatur. Hanc igitur assidue precibus, interpellabat fletibus, cæteris sequendam proponebat quantum sequenda esset in semetipso præferbat. O doctorem sequendum, qui quod cæteros facientium docebat, prius ipse, ut cæteri eum sequerentur, faciebat! O episcopum dignum, non pecuniis sed lacrymis episcopatum adeptum! Fiunt episcopi quidam simulationem sub velamine religionis nonnunquam minus caute ostendendo; factus est iste episcopus lacrymas multas ex corde profundendo. Hoc tamen ipsum materiam lacrymarum sibi ipsi proponebat, quod videlicet quamdam religionis speciem ostentando factus episcopus fuerat. *Va, inquit, mihi peccatori, quia sicut quidam episcopatum emunt pecuniarum distractione, sic et ego sanctitatis cujusdam minus cauta ostentatione! O gloria inanis, quid mihi et tibi? Quid, quod non est meum, me ostentare suggeris quasi meum? Imo quod est nihil, cur mihi suades ut ostendam quasi aliquid? Quid est quod in me in mente queas, quo me jure attollere veleas? Ubi materiam attollendi non invenis, cui me attollere quæris? Lanfrancum archiepiscopum, dum viveret, ad me potuisti, et alios nunc summæ probitatis viros, si homines vis in mente dignos attollere. Ibi sapientiam cum scientia, ibi divitias invenis cum potentia. Ibi inveniis viros instrumentis sanctarum virtutum multipliciter ornatos, et tuis fraudulentiis plenis machinationibus robustissime resistere valentes. Me peccatorem et nihil horum habentem relinque, in quo non nisi peccatum potes invenire.* Addebat et se admodum veteri ne ei eveniret quod quidam evenisse audierat, qui ad extremum veniens, cum jam ultimum efflare spiritum deberet, dixit: *O gloria inanis quantos perdidisti, quorum ego unus sum!* Gloriam ergo inanem et studiose vitabat, et minus studiose eam se vitare timebat. Alterebatur itaque cum illa sæpe, ut dictum est, velut cum adversario quodam, ut a se eam repelleret, ne cum pro merito laudabilis vitæ ab omnibus laudabatur, ei undecunque subreperere posset. Quem enim extollentia non tangeret aliqua, cum proceres regni alius episcopis ipsum præferentes, ipsum adeuntes, ipsius familiaritatem appetentes, propria ei peccata familiariter denudantes, se per eum absolutiores fieri non dubitarent, tutiores denique eo se crederent die, quo vel ejus osculari manus vel saltem eum videre valerent? Et certe audivi a quodam boni testimonii episcopo et veritatis amatore referri, se, cum gravissimis carnis suæ stimulis et tentationibus in adolescentiâ sua, ut interdum evenire solet, urgeretur, Gundulfo passionum suarum nebulas corde puro ex integro manifestasse, et omni post tempore ab hujusmodi criminum impedimentis consilio et orationi

bus ejus liberiores esse. Hæc-quippe dicebantur de illo. Ipse tamen non se in hominum ore quærebat, sed in se quid esset a se attentius disquirebat. Illi eum efferebant, ejus attollendo merita; ipse seipsum deprimebat, sua ad memoriam reducendo peccata. Si quando vero inaniter raperetur extra se, quotidiana contemplatione se quærens et inveniens, per custodiam humilitatis citius se reducebat ad se. Dictis itaque quibusdam de moribus ejus, nunc ad exsequendum operum ejus ordinem calamum convertamus.

Habito igitur cum sapientibus consilio, et maxime favente et auxilium præbente in multis venerabili Anselmo archiepiscopo, sicut in civitate Roffensi construxerat virorum, ita et feminarum cœnobium in possessione sua, quam Mellingas dicunt, vir Dei ædificare curavit. Amabilis enim utrique sexui, ad religionis pietatem prodesse studuit et utrique sexui. In prædicto igitur loco ecclesiam in honorem B. Mariæ semper virginis composuit, compositis et officinis aliquibus pro temporis opportunitate, quanta potuit instantia, sanctimonialium inibi aggregavit conventum; eas doctrina instanti erudiens interius, eis industria solerti vitæ necessaria procurans exterius. Magna siquidem providebat cura ut et animæ profutura eis omnino semper adessent, et quæ corpori necessaria erant eis nunquam decissent. Matres igitur spirituales de aliis acceptas monasteriis priores vel custodes eis præficiēbat, redditus vel terras undecunque poterat acquirebat, earum ecclesiam ornatum vario decorare curabat. Unde et plures etiam nobiles illius magisterio subdere se gaudebant, sperantes se per illius obtinere sanctitatem, quod per propriam non poterant corporis fragilitatem. Abbatissam tamen eis primum præficere noluit, sed eos per plures annos propria cura regere curavit.

In illis diebus obortis propter libertatem Ecclesiæ inter Patrem Anselmum et regem magnis discordiarum querelis, idem Anselmus Angliam exiens apud Lugdunum exsulabat. Contigit autem post aliquot annos ut ipse rex, sagitta percussus, terribiliter occumberet, et frater ejus Henricus ad regni fastigia sublatus esset. Qui statim Anselmum ad patriam revocavit, et laude dignum Gundulfum, sicut antecessores ejus fecerant, nimia veneratione coluit, attendens in eo vitæ diu probatæ sanctitatem et quam sibi exlubebat inter prospera et adversa magnæ devotionis et fidei securitatem. Turbatis enim rebus ob mutationem regum, principes quidam regni securitati novæ regis minus fidem servantem, imperium ejus, in quantum poterant, fraudulentis machinationibus turbare faciebant, illi subditi despicientes. At Gundulfus, perspectis tantis perturbationibus, multum elaboravit, ut pacis vincula inter regem et adversarios ejus nectere posset. Unde et perturbatores pacis per semetipsum sæpius adibat, ostendens variis admonitionibus, quanta mala ex abundantia discordiæ oriri solent, et quid merentur mali qui hujus scandali sectatores existunt, et quam sunt

A proximi Deo et affinitate sanctis angelis conjuncti, qui semina pacis in cordibus suis suscipiunt, et hæc in manifesto per operum executionem ostendunt. Istis auditis, quidam ex ipsis innocentiam viri Dei et sanctimoniam considerantes, monita salutaria devote suscipiunt, concordiam cum rege firmant, fœdera pacis deinceps tenenda promittunt. Pro istis ergo amabilis factus est regi et principibus regni, et cum de aliis nobilibus terræ in palatio aut alibi in collationibus eorum fieret mentio, Gundulfus inter eos, non ut socius, sed ut superior et quasi Pater reputabatur.

Videns itaque providus Pater congruam opportunitatem se habere et tempus, in quo utrisque monasteriis suis in aliquo prodesse posset, redditus et possessiones monachorum suorum, a suis quondam separatas, auctoritate regis Henrici et nobilium regni nec non et archiepiscopi Anselmi et sua propria et aliorum episcoporum Angliæ corroboracione confirmatas, atque per chartam eorum sancitas, eisdem filius suis contradidit. Et quod tunc statutum est quisquis temerario ausu infregerit, nisi digna satisfactione correxerit, anathematis mucrone percussus sententiam damnationis cum Juda proditore sortiatur. Apud Mellingas vero, ubi cœnobium feminarum construxerat, cum eadem villa ab antiquis temporibus campestris esset et raro incoleretur habitatore, favente gratia regis Henrici, satis populatam, et affluentibus undecunque turbis et sibi mansionem facientibus, in eodem loco sicut hodie apparet, vicum pergrandem et mercatoribus aptum ad utilitatem sanctimonialium effecit.

Mathildis præterea nobilis Anglorum regina, uxor ejusdem principis Henrici, cognitam habens reverentiam vitæ laudabilis et dignitatem honorum operum viri Dei, ejus sanctitati valde familiaris effecta, eum ad se frequenter venire faciebat, ejusque salubri colloquio infatigabiliter satiari cupiebat. In tantum etiam amorem illius amplexata est ut, cum filium genuisset, ipsi specialiter baptizandum et de sacro fonte levandum eum commendaret. Quod et sic factum est. Charus itaque regi et reginæ, charus etiam omni populo Angliæ. Nam cum muli apud regem seu reginam aliquo impedimento obligati essent, ipse ab impeditis requisitus, pius interventor fiducialiter ad eos accedebat, et opem misericordiæ et sublevationis se requentibus ab eis sæpius impetrabat.

Militavit autem Deo sub regibus tribus, omnibus iis charus et acceptus. Rege nam Guillelmo primo, ecclesiam Roffensem, Lanfranco suffragante, construxit; regnante secundo, terris aliquibus auxit; Rege Henrico filio prioris et fratre secundi, res monachorum a suis reginæ auctoritatis charta distinxit et confirmavit. Annuit autem rex primus libens construenti, secundus adaugenti, tertius confirmanti, omnibus cooperari gaudentibus Dei homini quod bonum erat operanti. Quo vero modo, sub rege tertio, Deus dilecto suo dederit, ut hinc ei inciperet hæ-

reditas Domini, jam nunc narrare incipiam, ne multa adhuc dicenda dicendo fastidium lectoris incurram. Quod ut nulli incredibile videatur, sciant omnes, quicumque hæc audituri sunt, quod multo ampliora his sub testimonio veritatis fuerunt opera compunctionis et pietatis illius.

Anno igitur ante obitum suum plus minus uno, verberare paterno corripitur, gravique infirmitate oppressus, viribus corporis in dies magis magisque destitui cœpit. Tactus est autem et nimio capitis dolore ex et nimia, ut dicebant, assidua lacrymarum effusione. Non itaque solita missarum celebrare solemnia, non lacrymarum effundere flumina, non orationum solitum reddere pensum poterat. Nitebatur tamen infirmitatem vincere ex bona quantumcunque poterat consuetudine. Primo igitur quia non, ut prius, duas poterat, unam saltem quandiu potuit missam celebrare satagebat. Orationum quoque, etsi non totum, reddebat tamen cum lacrymis quod poterat pensum. Eleemosynarum vero largitiones multas per villas suas fieri iussit, quod tamen suo successori diu sufficere posset, ut prudens dispensator faciens reservari. Qui cum audisset suum dilectum dilectorem præcipuum, Cantuariensem archiepiscopum Anselmum dixisse, quia non erat episcopi morientis res ecclesiastica sibi commissas ex toto dividere, sed successoris sui usibus aliqua reservare. Deo, inquit, gratias ago, quia mihi facultas suppeditat tanta, quæ pauperum indigentiam relevare, et successori meo secum homines etiam habenti triginta novos ad usque redditus terræ copiam possit præstare. Pauperum igitur, ut cœperat, mortem ad usque curam paternam egit, nec tamen episcopium suum pauperum miserando pauperavit. Domus siquidem fidelis dispensator et prudens, et in præsentem Domini sui servis quod necessarium erat distribuit, et in futurum quod distribui abunde posset sapienter reservavit. Cujus prudentia pontifex venerandus cognita, ejus distributionis pium desiderium et discretum exsultans laudavit, et de instanti ejus perseverantia in bono Deo gratias egit. Et vere laudanda erat ejus in operibus justis perseverans devotio, quia, cum tantæ esset debilitatis ut nec etiam equo insidere posset, sed vehiculo duobus equis parato, cum ratio poscebat, de villa ad villam transferretur, statim cum illo pervenisset, memoria pauperum ad mentem reducebatur, et maxime præbendariorum suorum, quorum procuratori studiose invigilabat. Non credens itaque ex toto ministris suis, quod se absente secundum libitum suum procurati essent, sibi vim faciens, et infirmitatis gravedine postposita, ut magis solitarius quod disponebat explere potuisset, circa vesperam ne ab hominibus agnosceretur, nobis mirantibus, manibus suorum super equum levabatur, et assumpto uno tantum monacho et duobus famulis secum, cellulas debiliū et eorum etiam qui podagrico et elephantioso languore dissipabantur per senetipsum visitabat, et intus progrediens et ante cubiculum eorum

residens, inquisitis attentius necessitatibus eorum, lacrymas oculis fundentibus, eorum miseriis compatiens, secundum modum uniuscujusque, in victu et vestitu eis quod opus erat ministrabat.

Et quid dicemus de custodia humilitatis ejus? In secretis denique filiae regis, cujus omnis gloria est ab intus (*Psal. XLIV, 14*), thesauros virtutum suarum sub clavi humilitatis reponens, ut fructus eorum in die necessitatis recipere posset, nolebat extollere se super se. Et ut unum de multis proferamus, in ipso anno in solemnitate Omnium Sanctorum, cum in ecclesia majori apud Rovecestram missam festivam celebrasset, et pro re qualibet sibi ingrata aliquantum quasi iratus turbaretur, astutit ei quidam de fratribus sibi familiariter, dicens: *Et quid est, Pater? Unde hæc perturbatio? Et quare commovetur serenitas cordis vestri? Totus populus istius civitatis summo tripudio pro recuperatione vigoris vestri, sicut sperant, quia insonuit hodie vox vestra diu desiderata in auribus eorum, non mediocriter exsultat, et vos turbamini? Ad hæc ille: Pro me, inquit, plaudit populus? Et hoc frequentius iterans, interrumptibus vocem singulibus et lacrymis, his intentus diutius siluit. Et dixit: O quis est qui pro me gaudere debeat? Ecce infirmitate gravi detentus morior; et quid laude dignum in omni vita mea egi? Nec etiam unquam scintillulam unam fervoris et amoris Dei, ut dignum esset, tandiu vivens apprehendere potui. Hæc prolixius exsequens, vitam suam armis justitiæ et pietatis usque in finem providentissime munire non destitit.*

Ingravescente postmodum infirmitatis suæ molestia, venit ad eum dulcis amicus ejus Pater Anselmus, et videns eum viam universæ carnis quasi incipientem ingredi, facta prius pura et simplici confessione, ab omnibus peccatis vice B. Petri eum absolvit, et ex more sacræ unctionis oleo devotissime luit. Commisit autem episcopus in ejus venerandas manus et se et suos quos aggregaverat filios; ut et eum, qui de hoc mundo recedebat, suis Deo precibus commendaret, et nos, quos in hoc seculo relinquebat, cura pastoralis vice sua custodiret. Obortæ igitur lacrymæ piis sermonibus Patris fluunt ab utroque; madent filiorum circumstantium genæ. Longa trahuntur suspiria, intoleranda præcogitatur orbitas. Peracto denique sacræ unctionis officio discedit archiepiscopus, quibusdam advertens indicis quod aliquandiu esset ille victurus.

At vero episcopus cum mortem postmodum jam adfuturam timeret, nec ut episcopus in domo sublimiorum, sed ut monachus et inter monachos in loco humiliori mori mallet, inter manus ministroium se jussit attolli, et in ecclesiam B. Andreæ apostoli, cujus vicarius erat, deferri. Ibi ergo in lacrymas genitusque resolutus, orabat apostolum Dei pium, ut pie miseretur illius, prorsus ignorantis utrum ad ejus ecclesiam jam ulterius esset rediturus; eum itaque a peccatis suis absolveret, benedictione data licentiam abeundi concederet; locum illum et mona-

chos in ejus obsequium congregatos cura pervigili custodiret. His igitur similibusve mente devota profusis, in domum infirmorum, ut inter monachorum manus spiritum redderet, se deferri fecit; ubi tamen aliquando post tempore in magna cordis et corporis contritione supervixit.

Quibus etiam diebus, cum ei lecto decumbenti a quibusdam instaretur, ut Mellingensis cœnobii priorem cæteris abbatissam præficeret, ne, eo defuncto, locus ille sine regimine remaneret, aliusve cujus non interesset super locum illam dominationem sibi usurparet: *Quid, inquit, compellit me facere, qui ecce morior? quod utrum placeat Deo prius ignoro.* Ostensa tamen justæ rationis necessitate, et consilium dantibus ex hoc rege et archiepiscopo per litterarum suarum in præsentia ejus recitatam auctoritatem, astantibus circa lectum ipsius multis, accipiens baculum pastorem illi priori contradidit, et ejusdem loci primam abbatissam eam constituit, ipsa deinde jurante obedientiam et subjectionem canonicam episcopo et Ecclesiæ Roffensi, et quia nec per se nec per alium idem cœnobiū subtrahere conaretur subjectioni Roffensi.

Deinde omni circumspectione providus, vestes suas et quæque habebat parva et vilia indumenta usque ad caligas, utpote liber monachus, se levigans ab omni ignominioso proprietatis pondere, fratribus et egenis scienter distribuit. Annulum quoque episcopalem gestare formidans, eum cuidam fratri sibi assidue ministranti commendavit. Cumque a quibusdam rogaretur, ut cuidam viro religioso abbati, scilicet de Bello, qui in expectatione finis illius apud eum morabatur, eundem annulum daret, respondit: *Monachus est; nihil sibi et annulo.*

Erat in Anglia in illis diebus vir magni nominis et religionis famosus, Radulfus nomine, abbas Sagu; qui infestatione cujusdam tyranni de monasterio suo expulsus, apud Patrem Anselmum, non quasi exsul, sed compatriota manebat, ipsi Gondulfo notissimus. Hic audiens amicum suum infirmari, venit ad eum jam inter infirmos diem expectantem extremum. Cumque ille post dulcia cœlestis vitæ colloquia, accepta ultimæ separationis et abeundi licentia, effusis hinc inde copiosis lacrymarum fluminibus, usque ad ostium domus recedens processisset, vocato episcopus fratre interim cui commiserat annulum suum, accepit illum ab eo, et statim subjunxit: *Vocate, inquit, abbatem.* Qui vocatus rediit, et ex præcepto episcopi recedentibus cunctis, tenens manum abbatis immisit annulum. Qui expavescens et ad rei novitatem obstupefactus: *Quid est hoc, inquit, Domine Pater? non est mei ordinis annulum habere; sum enim habitu monachus etsi non vita; unde mihi ne non necessaria onerari formido.* Ad hoc episcopus: *Sume, inquit, illum; erit enim tibi necessarius, et ne inobediens in recipiendo persistas, quia expedit ut fiat quod volo.* Tunc ille satis admirans, et latentem hujus rei causam prorsus ignorans, accepto annulo recessit. Claruit tamen, ipso

A defuncto, hujus actionis obscuritas, sicut paulo post in ordine suo scribendo patebit.

Quadam autem die posthæc congregationem convenire jussit, et ut in omnium conspectu pro omnibus peccatis suis corporalis ei fieret disciplina, postulavit. Sed cum hoc fratres, multam debilitatem illius considerantes, factu horrendum putarent, responderunt hoc se de illo quidem facere non posse, de seipsis vero pro illo hoc idem omnes facere velle. Factum est igitur. Et ecce in sequenti Sabbato venerandus Pater, vicinitate mortis oppressus, multum debilitari cœpit; tamen aliqua pietatis opera indigentibus ipsa die fieri præcepit, et ad missam, quæ in capella infirmorum ipso audiente dicebatur, intentionem devotissime dirigens, cum Evangelium legeretur, ad reverentiam tantæ mysterii sese erigi fecit. Vesperi facto commutuit, et usque ad horam mediæ noctis expectans sine voce, sed non sine sensu jacuit, et diebus Matutinis in præsentia ejus ad diem pertinentibus, et omnibus Horis de S. Maria, tunc demum spiritum extremum trahere cœpit. Tabula igitur de more percussa, ipsoque super cilicium posito, monachi summa cum festinatione accurrunt, Symbolo fidei præmisso psalmos litaniaque cantantes, animæ commendationem incipiunt lacrymis et orationibus animam Patris egredientem et ad Creatorem suum revertentem conducunt. Cumque in hac tremenda expectatione aliqua mora fieret, atque orantibus fratribus et psallentibus, ad septuagesimum nonum psalmum perventum fuisset dicendo circa illud: *Deus virtutum, convertere, respice de caelo, et vide, et vista vineam istam.* spiritus Patris oriente aurora de corpore egreditur, vineam quam ipse plantaverat, scilicet congregationem Ecclesiæ suæ, quam in studio cœlestis disciplinæ multipliciter erudierat, custodiæ et visitationi summi Cœli oris relinquens. Corpus autem attendentes relictum, mirum dictu! vident albescere miri candoris splendore, quod natum semper nigrum soliti erant videre. Imputant ergo elemosynarum largitioni, quod albescunt manus; imputant et lacrymarum effusioni et sanctæ vitæ illius, quod totum etiam albescit corpus. Lotum itaque cum reverentia debiti honoris indumentis pontificalibus induunt, et in ecclesiam B. Andreae apostoli cum fletu et cantu ante ipsius altare deponunt. Mittitur et sine mora qui Cantuarii archiepiscopo Anselmo chari sui obitum nuntiet, et ut ad extremum amicitiae munus corpori ejus persolvendum veniat, roget. Qui, nuntio accepto, quantocius Rovecestram accedit, et amici exsequias debita satis veneratione, prout episcopalem decebat dignitatem, per omnia exsequens, eum ante altare Crucifixi ecclesiæ, quam ipse a fundamentis construxerat, tumulavit.

O quantus interim monachorum luctus, quos ipse aggregaverat! O quantus sanctimonialium fletus, quis et ipsas mundo subduxerat! O quantus populi planctus, super quem benedictionem suam toties fuderat! O quantus pauperum gemitus, quos pater no

affectu paverat! O quantus dolor omnium, quos pastor bonus annis jam triginta et uno sine querela rexeat! Obiit siquidem venerandus hic Pater octavo Idus Martii, Dominica tertia Quadragesimæ in qua canitur Officium, *Oculi mei semper ad Dominum* (*Psal. xxiv, 15*). Et idem cantatum est in consecratione ipsius, ut etiam per hoc Dominus cunctis innueret quibus studiis ejus vita in præsentis sæculo dedita fuit. Bene enim ipsa die transiit de hoc mundo, quia secundum quod dictum est, ex compunctionis gratia oculi ejus assidue intenti fuerunt ad Dominum. Et ideo, ut credendum est, ad retributionem bonorum actuum ipsius *evulsi sunt pedes ejus de laqueo miseriarum* (*Psal. xxiv, 15*), quibus abundat præsentis vita. Fuit autem tunc Incarnationis Dominicæ annus millesimus centesimus octavus, regni vero regis Anglorum Henrici octavi, ætatis autem suæ plus minus octogesimus quintus, monachatus vero quinquagesimus primus, episcopatus autem, ut dictum est, tricesimus primus.

Aliquanto post obitum Patris nostri elapso tempore, cœpit archiepiscopus Anselmus tractare quem in loco ejus posset episcopum substituere. Et habens consilium, quod sicut credimus de vultu Dei prodiit, de quo superius diximus, venerandum Radulfum abbatem Sagii, faventibus omnibus, ad episcopatum Roffensem elegit, et electum ex more, lætantibus cunctis, ejusdem loci pontificem devote consecravit. Qui, factus episcopus, tunc primum intellexit quam in se haberet significantiam illa occulta annuli datio, quem Gundulfus adhuc vivens alteri negatum sibi specialiter designavit. Unde apparere videtur illum præscientiam in vita sua habuisse quis post eum in loco suo pontificio deberet sublimari. Sed et hic Radulfus cum fere sex annis Roffensem rexisset Ecclesiam, defuncto Anselmo, ad archiepiscopatum translatus, Ernulfum, virum laude dignissimum et scientia litterali et religione diu probatum, olim quidem priorem Cantuariensem sed tunc abbatem Burgensem, post se constituit episcopum. Qui omni favore a suis receptus, ipso die electionis suæ dixit nobis: *Sciebam, inquit, fratres, ante paucos dies me licet indignum ad celsitudinem hujus ordinis in proximo promovendum. Apparuit enim mihi dormienti, cum adhuc essem in loco meo, Pater Gundulfus, annulum magni ponderis mihi offerens. Cumque ad gravedinem ipsius*

A imbecillitas mea non sufficere videretur, me ad onus ejus stupidum et accipere renuentem increpavit, et post increpationem annulum me recipere coegit; deinde non apparuit. Hæc ille. Nos autem qui præsentibus ab eo hæc audivimus, intelleximus postea non phantasticam esse illusionem, quam vir sanctus in somnis viderat, quia, postmodum factus Roffensis pontifex eundem annulum recepit, quem Gundulfus episcopus vivens Rodulfo adhuc abbati, sed futuro episcopo dederat.

Hæc de vita Patris Gundulfi nunc quidem prosa latius disseruimus, sed paucis antehac versibus heroicis breviter comprehendimus. Placuit autem eos ipsos et hic subnectere; quia metricam vim prosa gratiorem quibusdam novimus esse. Sunt igitur bis deni, ordine subscripto dispositi:

*Te, Gundulfe Pater, peperit Northmannia mater,
Mundum sprevisti, claustrum Beccense petisti.
Te monachi textit vestis, te regula iexit.
Rexit et eiexit, nec te via prava reflexit.
Primo Beccenses juvisti, post Cadomenses.
Hunc mare transisti, Lanfranco complacuisti,
Summo doctorum doctorum præcipuorum.
Hoc donante datum rexisti pontificatum.
Templum fundasti, donis illud decorasti,
Tu collegisti monachos, quos hic posuisti.
Tu Pater illorum vixisti, tu populorum.
Te tam majores quam dilexere minores.
Tu peccatorum solamen, tu miserorum.
C Pauperibus largus vivebas, et tibi parcus.
Orando flebas, suspiria longa trahebas.
Dum sic lugebas, missas celebrare solebas.
Te prope multarum cœcavit fons lacrymarum.
Ante diem mortis dolor adveniens tibi fortis,
Anno dante moram, postremam traxit ad horam.
Te mois bis quarta tulit Idus Martis adorta.*

Versibus ergo et prosa venerabilis Patris nostri vitam posteris ad exemplum vivendi transmittimus; et si quanta gesserit non quanta debuimus dictandi venustate depinximus, fecimus tamen aliena potius petitione quam nostra præsumptione quod potuimus, ad laudem et honorem illius, qui et ei quod fecit facere et nobis quod scripsimus concessit scribere, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

GUNDULFI EPISTOLÆ DUÆ.

EPISTOLA PRIMA.

Ad monachos Beccenses. — Ut non tristentur de erepto sibi abbate Anselmo.
(Vide supra inter epistolas Anselmi, lib. iii, ep. 5, hujus voluminis col. 17.)

EPISTOLA II.

Ad Anselmum Lugduni degentem. — Ut ecclesiam Cantuariensem multimodis tribulationibus afflictam præsentia sua relevet.

(Vide supra in Eadmeri *Hist. nov.* lib. iv, col. 453.)